ÎNVĂȚAREA LIMBII ROMÂNE ÎN ȘCOLILE GERMANE DIN TRANSILVANIA PÎNĂ ÎN ANUL 1918

de MICHAEL KRONER

Convieţuind cu românii pe teritoriul Transilvaniei, saşii au învăţat prin diversele contacte pe care le-au avut cu populaţia băştinaşă, în viaţa de toate zilele limba acesteia. Avem documente care dovedesc că deja în secolul al 16-lea erau numeroşi saşi care, cunoscînd limba română, erau folosiţi de către comunităţile orăşeneşti săseşti ca mesageri şi tălmaci în relaţiile cu ţările române de dincolo de Carpaţi[1]. Tot în evul mediu, o serie de cărturari saşi, ca Johannes Tröster, Laurentius Toppeltinus, G. Soterius, au studiat caracterul latin al limbii române, ceea ce presupune cunoaşterea acesteia. Despre poetul şi comitele saşilor Frank von Frankenstein se ştie, că a scris versuri în limba germană (săsească), română şi maghiară[2].

În secolul al 19-lea, odată cu intensificarea legăturilor economice, tot mai mulţi saşi, atrag conaţionalilor lor atenţia asupra importanţei cunoaşterii limbii române. Rezultatul acestei orientări este editarea unor gramatici şi dicţionare româno-germane şi invers[3]. În prefaţa celei de a 2-a ediţii a gramaticii sale şi a dicţionarului său (Buda, 1836), Andreas Clemens din Bod scria: „Noua organizare a principatelor Moldova şi Ţara Românească, şi drept consecinţă, necesitatea extinderii relaţiilor lor cu celelalte ţări europene, în special cu provinciile mărginaşe ale imperiului austriac, impun stringent înmulţirea mijloacelor pentru învăţarea limbii

---

[1] Arnold Pankratz, *Beiträge von Siebenbürger Sachsen zur Erlernung der rumänischen Sprache*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, nr. 2, 1959, p. 110.

[2] Joseph Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographischliterärische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen*, vol. I, Braşov, 1868, p. 341.

[3] Andreas Clemens, *Walachische Sprachlehre nebst einem walachisch — deutschen und deusch-walachischen Handbuch*, Ed. I, Buda, 1821 ; Ed. II. Sibiu, 1836 ; Andreas Isser, *Walachische Sprachlehre für Deutsche*, Braşov, 1847.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

lor specifice. Această gramatică ar putea să fie în prezenta ediţie, nouă şi îmbunătăţită, o apariţie actuală pentru toţi acei, care sînt nevoiţi să înveţe limba valahă din dorinţa de cunoaştere sau datorită legăturilor comerciale[3a].

Mult mai departe merge Stephan Ludwig Roth. În 1842 declară fără echivoc că nu vede nevoia de a se impune o limbă oficială a ţării, fiindcă o astfel de limbă există deja. Această limbă nu e cea germană, nici cea maghiară ci limba română. Avînd în vedere această realitate, recomandă conaţionalilor săi să înveţe „din mii şi feluri de motive" această limbă[4].

În această perioadă creşte totodată interesul intelectualităţii săseşti pentru cultura românească, mai ales pentru folclorul românesc. Astfel, J. C. Schuller, Fr. Müller, J. Haltrich, Fr. W. Schuster, Fr. Obert şi alţii culeg piese folcloristice româneşti şi le publică în diverse culegeri[5].

În acest climat se discută la mijlocul secolului trecut şi problema introducerii limbii române în şcolile săseşti din Transilvania. Iniţiativa venise din afară, de la Viena. Pe baza proiectului lui Bonitz şi Exner urmau să fie reorganizate în 1849 şi gimnaziile săseşti. Guvernul austriac trimise cu această sarcină pe L. von Heufler în Transilvania. Principiile pentru organizarea învăţămîntului din Transilvania", pe care le aducea cu el, propuneau printre altele, introducerea în licee ca limbi obligatorii de predare, toate cele trei limbi vorbite în această parte a monarhiei habsburgice: română, maghiară şi germană[6].

Consistoriul suprem al bisericii evanghelice săseşti numi o comisie pentru a discuta noul proiect. Din păcate, comisia nu şi-a însuşit propunerea referitoare la predarea celor trei limbi. Se posta în continuare pe punctul de vedere că gimnaziul ar trebui să rămînă o „instituţie umanistă", în care greutatea ar trebui să se pună pe predarea limbilor clasice. Dintr-o înţelegere exagerată a rolului formativ a vechilor limbi, respingea „principiul utilitar", considerînd, în mod greşit, că doar limbile clasice şi lectura autorilor greci şi romani ar avea darul de a-l face pe individ mai uman. Postîndu-se deci pe o poziţie ruptă în fond de realitate şi de necesităţile vieţii practice, comisia propunea ca în şcolile medii germane (săseşti) limba română şi maghiară să fie incluse doar ca obiecte facultative. Din

---

[3a] *Walachische Sprachlehre nebst einem walachisch-deutschen und deutsch-walachischen Handbuch*, Sibiu, 1836.

[4] Stephan Ludwig Roth, *Viaţa şi opera*, Bucureşti, 1966, p. 101—102.

[5] Gheorghe Vrabie, *Folcloristica română*, Bucureşti, 1968, 105—111; *Istoria României*, vol. IV, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, p. 741.

[6] Richard Schuller, *Geschichte des Schässburger Gymnasiums*, în *Beilage zum Schulprogramm des evangelischen Gymnasiums A.B.*, Sighişoara, 1896, p. 7—15.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

păcate, această orientare s-a impus, intrînd în vigoare odată cu aprobarea noului plan de învăţămînt[7]. Dacă limba maghiară va fi treptat impusă de către statul maghiar, în urma unirii Transilvaniei cu Ungaria (1867), ca obiect obligatoriu şi în şcolile germane, limba română a figurat pînă în 1918 ca obiect facultativ.

Să analizăm în cele ce urmează, în ce proporţii a fost predată limba română în şcolile germane din Transilvania.

Analizînd programele anuale[8] publicate de gimnazii la sfîrşitul fiecărui an şcolar, se constată că limba română a fost predată la gimnaziile şi şcolile reale din Sibiu (începînd cu 1855), Braşov (începînd cu 1857), Sebeş Alba (începînd cu 1861) şi Sighişoara (începînd cu 1867).

Cu toate că limba română era facultativă, darea de seamă a şcolii reale din Braşov, pentru anul şcolar 1857/58, menţiona că toţi elevii au fost îndrumaţi să înveţe cel puţin una din celelalte două limbi ale ţării, română sau maghiară. Acelaşi raport constată cu satisfacţie, că într-adevăr, în anul şcolar precedent, toţi elevii şcolii au urmat orele de română şi maghiară[9].

Planul de învăţămînt rezerva limbii române două ore pe săptămînă. În unele cazuri s-au predat însă şi trei sau numai o oră. Dacă într-o clasă se înscriau prea puţini elevi pentru cursul de limba română, atunci se formau grupe (secţii) din elevii mai multor clase, de obicei din două clase apropiate.

Cînd s-a introdus în 1855/56 limba română ca obiect de studiu la gimnaziul şi şcoala reală din Sibiu, figurau în orar pentru fiecare clasă cîte două ore — în total 22 de ore. În anii următori însă, orele de limba română au scăzut considerabil. În 1858/59 funcţionau în cadrul gimnaziului doar trei secţii de limba română, cu cîte două ore, după 1867/68 două grupe, pentru ca în ultimii doi ani, înainte de desfiinţarea acestui curs,

---

7 Friedrich Teutsch, *Die siebenbürgisch-sächsischen Schulordnungen*, vol. II, 1892, în *Monumenta Germaniae Paedagogica*, vol. XIII, editat de Karl Kehrbach, p. 389—394.

8 Toate informaţiile referitoare la predarea limbii române s-au luat, unde nu se fac trimiteri la alte surse, din următoarele programe respectiv anuare, editate de şcolile menţionate la sfîrşitul fiecărui an şcolar :

— *Programm des ev. Gymnasiums A.B. und der damit verbundenen Realschule, der ev. Elementarschule A.B. zu Hermannstadt*, Sibiu, 1855—1918 ; *Programm des ev. Gymnasiums zu Kronstadt und der damit verbundenen Lehranstalten*, Braşov, 1857—1918 ; *Programm des. ev. Untergymnasiums Mühlbach und der damit verbundenen Anstalten*, Sebeş-Alba, 1861—1918 ; *Programm des ev. Gymnasiums in Schässburg und der damit verbundenen Lehranstalten*, Sighişoara, 1866—1918.

9 *Programm des ev. Gymnasiums in Kronstadt...*, 1857/58, p. 45.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

în 1893, toţi elevii să fie cuprinşi într-o singură grupă. La şcoala reală de la Sibiu limba română s-a predat aproape tot timpul pînă în 1893 în două sau trei grupe.

La Braşov, limba română s-a predat între 1857—1884 doar la şcoala reală a gimnaziului săsesc, mai întîi în clasa a 2-a şi a 3-a, apoi, pînă în 1918, în clasele a 3-a şi a 4-a, în cîte două ore pe săptămînă. Începînd cu anul şcolar 1884/85, se introduce predarea limbii române şi în clasa a 3-a şi a 4-a a gimnaziului săsesc.

La Sebeş Alba, gimnaziul inferior săsesc n-a dispus la început de mijloacele financiare necesare pentru a angaja un profesor de limba română. Se pare că între 1861—1863 profesorul Ion Bezan a predat în mod gratuit, pentru cei interesaţi, acest obiect[10]. Apoi, timp de cîţiva ani, postul n-a mai fost ocupat. Se pare însă, că lipsea şi un cadru didactic potrivit, deoarece directorul şcolii, Fr. W. Schuster, se plîngea că nu găseşte un profesor de română. Abia în 1873, cînd presbiteriul bisericii luterane a hotărît să pună la dispoziţie un fond de salariu pentru catedra de română, acest obiect a primit în cadrul programului şcolar al gimnaziului din Sebeş-Alba un loc bine conturat[11]. Timp de 20 de ani, pînă în 1893/94 şcoala va da elevilor germani şi români, care frecventau cursurile gimnaziului inferior, posibilitatea să-şi însuşească această limbă.

La Sighişoara, corpul profesoral al gimnaziului săsesc a întreprins, începînd cu anul şcolar 1864/65, demersuri pentru introducerea limbii române şi maghiare ca obiect de studiu, cerînd în acest scop suplimentarea fondului de salar. Cînd era vorba de sporirea subvenţiilor şcolare, mai marii oraşului nu se grăbeau. Abia încheierea dualismului austro-ungar (1867) a urgentat discutarea acestei probleme de către reprezentanţii oraşului şi scaunului. Nu s-a hotărît însă doar introducerea limbii oficiale maghiare, ci de „dragul parităţii" şi limba română[12]. Orele de limba română predate la Sighişoara au fost supuse unor oscilaţii mari. Numărul orelor se stabilea de fiecare dată în funcţie de numărul elevilor înscrişi. Conducerea şcolii se străduia însă să dea fiecăruia posibilitatea să frecventeze ore de limba română. Chiar şi atunci, cînd se înscriau doar 2—3 elevi, se forma o grupă, căreia orarul şcolii rezerva două ore de română.

La gimnaziul săsesc din Sighişoara, limba română s-a predat mai ales la clasele mari, de la clasa a 4-a în sus, elevii fiind organizaţi de obicei în două sau trei grupe. La şcoala reală, care funcţiona pe lîngă

---

10 *Programm des ev. Untergymnasiums Mühlbach...*, 1861/62, p. 31 1862/63, p. 19
11 Ibidem, p. 1872/73, p. 29—30.
12 Richard Schuller, op. cit., 68.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

această instituţie, limba română s-a predat de regulă în una sau două secţii pentru elevii claselor 3 şi 4. La sfîrşitul secolului trecut, cînd şcoala reală a fost desfiinţată, timp de 15 ani, orele de română apar în programul şcolii civice (Bürgerschule) din Sighişoara[13].

În ciuda acestor oscilaţii, la gimnaziul săsesc din Sighişoara a existat totuşi, pînă în 1918, un post de limba română.

Predarea limbii române în şcolile săseşti amintite s-a lovit şi de o serie de greutăţi. Nu întotdeauna s-au putut încadra cadre didactice calificate. Astfel, în lista profesorilor de limba română apar şi funcţionari, care desigur n-au corespuns întotdeauna. De cele mai multe ori a fost încadrat însă un dascăl de la şcolile româneşti din localitatea respectivă, sau în alte cazuri orele de română au fost repartizate, ca ore suplimentare, unui profesor german, care cunoştea limba română.

Printre profesorii încadraţi pe postul de limba română[14], găsim o serie de personalităţi, care şi-au cîştigat merite în cultivarea legăturilor româno-săseşti, mai ales prin traducerile lor. Dintre aceştia îi amintim pe Samuel Petri, Martin Samuel Möckesch, Michael Teutsch şi Michael Schuster. Doi dintre ei, S. Petri şi M. Teutsch, sînt şi autorii unor manuale de limba română pentru elevii germani. S. Petri, de exemplu, a prelucrat pentru elevii lui de la Sibiu gramatica română a lui I. A. Vaillant, completînd-o în 1861 cu un dicţionar germano-român şi româno-german[15].

---

13 Apud, *Program des. ev. Gymnasiums in Schässburg...*, 1880—1895.

14 Lista profesorilor care au predat limba română la gimnaziile şi şcolile reale săseşti :

— La Sibiu : Samuel Petri (1855—1866) ; I. Maxim (1866—1871), practicant la Tribunalul din Sibiu ; Zaharia Puşcariu (1872—1873), student la Academia de drept din Sibiu; Ilie Puşcariu (1874—1875), învăţăotr la seminarul teologic greco-ortodox; Michael Schuster (1875—1885), profesor ; Martin Samuel Möckesch (1886—1890), profesor ; Johann Müller (1890—1893), profesor.

— La Braşov : Dimitrie Cioflescu (1857—1860), învăţător ; George Bellessimus (1860—1866), profesor la şcoala normală românească ; D. Cioflescu (1866—1874) ; Andreas Tontsch (1874—1898), profesor ; Johann Brenndörfer (1898—1899), profesor ; Michael Tontsch (1899—1904), profesor ; Peter Foof (1904—1906), profesor ; Dr. Iosif Blaga (1906—1910), medci ; Michael Teutsch (1906—1915) profesor; Dr. Nicolae Stinghe (1910—1915), medic; Norbert Salmen (1916—1918), profesor.

— La Sighişoara : Ioan Şiandru (1867—1897), arhivar la magistratul oraşului ; Ioan Munteanu, director al şcolii elementare româneşti din Sighişoara.

— La Sebeş-Alba : Ioan Bezan (1861—1863), senator ; Ioan Piso (1873—1876), secretar al magistratului, mai tîrziu secretar al poliţiei ; Daniel Davidu (1876—1883), director al şcolii centrale româneşti greco-orientale ; Avram David (1883—1894), învăţător la şcoala elementară românească.

15 Apud, J. Trausch, op. cit., vol. III, p. 50; Samuel Petri *I. A. Vaillants kurzgefasste walachische Sprachlehre zum Gebrauche und zum Selbstunterricht für Deutsche bearbeitet und mit einem Anhang verschen*, Braşov, 1845 ; Idem, *Romänisch-deutsches und deutsch-romänisches Taschenwörterbuch*, Sibiu, 1861.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

M. Teutsch a editat începînd cu 1897, împreună cu Ioan Popea şi mai tîrziu cu Ioan Baciu, la Braşov, manuale de limba română pentru şcolile cu limba de predare germană, care au fost în repetate rînduri reeditate.[16]

La şcolile germane se mai foloseau gramaticile româneşti ale lui I. Maxim [17], Sava Popovici-Bărceanu [18], I. Cionca [19], N. Bălăşescu [20], I. Manliu[21], manualele lui V. Roman[22], Z. Boiu[23], I. Gavril Munteanu[24] şi alte culegeri de texte. La Sighişoara, se citea şi din „Vietia şi faptele lui Mihai-Viteazului" de D. Bolintineanu sau alte descrieri despre renumitul domnitor, fără a se indica însă manualele folosite.

Dările de seamă ale gimnaziilor cuprind şi o serie de relaţii despre materia parcursă la obiectul pe care-l cercetăm aici. Accentul principal se punea pe învăţarea gramaticii române, folosind pentru exemplificare diferite bucăţi de proză sau poezii. Se făceau desigur şi exerciţii de scriere (compuneri, scrisori comerciale, corespondenţe etc.) şi traducere.

Despre felul cum şi-au însuşit elevii cunoştinţele de limba română, izvoarele care ne-au stat la dispoziţie, nu ne dau nici un fel de informaţii. Credem însă, că elevii care urmau cursul facultativ de limba română, cunoşteau, cel puţin într-o oarecare măsură, din contactele personale cu românii, limba populară. În aceste ore, cunoştinţele erau, pe de o parte, fixate şi lărgite, iar pe de altă parte, aici elevii învăţau limba literară şi apoi scrisul şi cititul.

Orele de română erau frecventate însă şi de elevii români înscrişi la şcolile germane. Şcolile germane erau frecventate de mulţi elevi de alte

---

16 Fr. Schuller, *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürder Deutschen*, vol. IV, Sibiu, 1902, p. 470 ; vezi şi Michael Tontsch, Ion Popea, *Lehrbuch der romänischen Sprache zum Schul- und Selbstunterricht*, Braşov, 1897 (A apărut în mai multe ediţii) ; Michael Tontsch, Ioan Baciu, *„Romänisches Sprachbuch. Ein Leitfaden zur leichtern Erlernung der romänischen Sprache zum Schul- und Selbstunterricht*, Braşov, 1920 (A apărut în mai multe ediţii).

17 *Praktische Grammatik der romänischen Sprache*, Sibiu, f. a.

18 *Theoretisch-praktische Grammatik der romänischen Sprache*, Ed. II, 1862.

19 *Praktische Grammatik der romänischen Sprache*, Ed. III, Bucureşti 1881

20 *Elemente de gramatică română pentru şcolari începători*, Bucureşti, 1850 ; *Gramatica română pentru seminarii şi clase mai înalte*, f. l., 1850.

21 *Cursu practicu şi gradat de gramatică română*, Bucureşti 1890.

22 N-am putut stabili de ce manul este vorba. În *Programm des ev. Gymnasiums in Schässburg. . .*, 1870/71 se supune doar că din manualul lui V. Roman s-au citit fabule, anecdote, şi poezii.

23 *Carte de cetire pentru şcoalele poporale române*, Partea I, Sibiu, 1865 ; Partea II, Sibiu, 1867.

24 *Carte de lectură românească pentru clasele gimnaziale inferioare şi reale*, Braşov, 1857

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

naționalități. Foarte mare era mai ales numărul românilor[25]. Dăm cîteva exemple: Astfel, gimnaziul și școala reală a sașilor din Sibiu au fost frecventate între 1850—1870 de 4234 elevi germani, 1225 români, 267 maghiari și 14 de altă naționalitate[26]. La Brașov erau înscriși în anul 1857/58, la gimnaziul și școala reală, 599 germani, 122 maghiari, 94 români, 13 greci și 5 evrei [27], iar la Sighișoara în anul 1861/62 114 germani, 3 maghiari, 20 români[28], la Mediaș în 1859/60 92 germani, 26 români, 8 maghiari și 4 de altă naționalitate[29], la Bistrița în 1862/63 77 germani, 30 români, 9 maghiari, 1 polon și 4 evrei, iar în 1917/18 166 germani, 72 români și 30 maghiari[30]. Au existat chiar cazuri cînd numărul elevilor de altă naționalitate era mai mare decît numărul elevilor germani. La Sebeș-Alba, de exemplu, în 1857/58 raportul între elevii germani și români era în clasele gimnaziului inferior de 22 la 36[31]. O situație similară găsim și în alți ani școlari. Dacă se fac sașilor reproșuri de a se fi izolat în această perioadă de celelalte naționalități din Transilvania, aceste acuzații, cel puțin pentru școlile lor, nu sînt valabile. Ele au fost în bună parte instituții deschise pentru toți fiii acestei patrii. La gimnaziul din Sibiu, exista chiar obiceiul, ca la balurile școlare să se acorde înainte și după pauză cîte un dans românesc[32].

Încercînd să sintetizăm cele arătate mai sus, se impun următoarele concluzii. Cu toate că în planul de învățămînt limba română figura doar ca obiect facultativ pentru elevii gimnaziilor și școlilor reale săsești, cu excepția gimnaziilor din Mediaș și Bistrița, toate celelalte școli medii au creat elevilor lor posibilitatea de a-și însuși limba poporului care forma din totdeauna majoritatea acestei țări, a limbii care era, așa cum observa deja St. L. Roth, de fapt limba țării[33]. Chiar și după intensificarea politicii de maghiarizare și după presiunile exercitate în această direcție asupra școlilor săsești de către cercurile conducătoare din Budapesta, cele patru instituții menționate (din Brașov, Sibiu, Sebeș-Alba și Sighișoara)

---

25 După programele (anuarele) școlare editate de gimnaziile săsești din Brașov, Sibiu, Sighișoara, Mediaș, Bistrița, Sebeș-Alba la sfîrșitul fiecărui an școlar. Aici se găsesc statistici exacte cu elevii după naționalitate și confesiune.

26 Martin Schuster, *Ein Beitrag zur Statistik des ev. Gymnasiums A. B. zu Hermannstadt und der damit verbundenen Lehranstalten*, în *Programm des ev. Gymnasiumns A. B. zu Hermannstadt. . .*, Sibiu, 1871/72 Anexă.

27 *Programm des ev. Gymnasiums zu Kronstadt. . .*, 1857/58, p. 45.

28 *Programm des ev. Gymnasiums in Schässburg. . .*, 1861/62, Anexă statistică..

29 *Programm des ev. Gymnasiums A.B. in Mediasch*, 1859/60, Anexă statistică.

30 *Programm des ev. Gymnasiums zu Bistritz*, 1862/63, 1917/18, Anexă statistică.

31 Programm des ev. Untergymnasiums Mühlbach. . ., 1857/58, Anexă statistică.

32 Emil Siegerus, *Vom alten Hermannstadt*, vol. II, Sibiu, 1962, p. 164.

33 Stephan Ludwig Roth, *op. cit.*, p. 101—102.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

n-au abandonat predarea limbii române, menţinînd, în ciuda unor greutăţi, catedrele de limba română pînă la sfîrşitul secolului trecut sau pînă în 1918.

Avînd deci posibilitatea de a-şi însuşi limba română, iar pe de altă parte, posibilitatea de a stabili relaţii de prietenie pe băncile şcolii cu numeroşi elevi români, sau pe tărîmul luptei politice cu conducătorii români, care luptau şi ei împotriva oprimării naţionale în monarhia austro-ungară, saşii au găsit în 1918, cînd s-a unit Transilvania cu România, relativ uşor un limbaj de înţelegere cu conducătorii români. Prin delegaţii lor, saşii au recunoscut în adunarea de la Mediaş (ianuarie 1919), în unanimitate, actul săvîrşit la 1 decembrie 1918[34].

RUMÄNISCHUNTERRICHT AN DEN DEUTSCHEN SCHULEN SIEBENBÜRGENS VOR 1918

(ZUSAMMENFASSUNG)

Als nach der Revolution von 1848/49 die sächsischen Gymnasien reorganisiert wurden, führte der neue Lehrplan die rumänische und ungarische Sprache als fakultative Lehrfächer ein. So wurden an den Gymnasien und den damit verbundenen Realschulen von Hermannstadt (1855), Kronstadt (1857), Mühlbach (1861) und Schässbung (1867) Rumänischstunden eingeführt. Auf diese Art wurde den deutschen Schülern die Möglichkeit gegeben, die Sprache jenes Volkes, das seit jeher die Mehrheit in Siebenbürgen bildete, zu erlernen.

Der Verfasser zeigt auf Grund der Gymnasialprogramme in welchen Klassen und in welchem Ausmass Rumänisch unterrichtet wurde. Ebenso werden die Rumänischlehrer und die benutzten Lehrbücher genannt.

[34] *Desăvîrşirea unificării statului naţional român. Unirea Transilvaniei cu vechea România*, Bucureşti, 1968, p. 440—448.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro